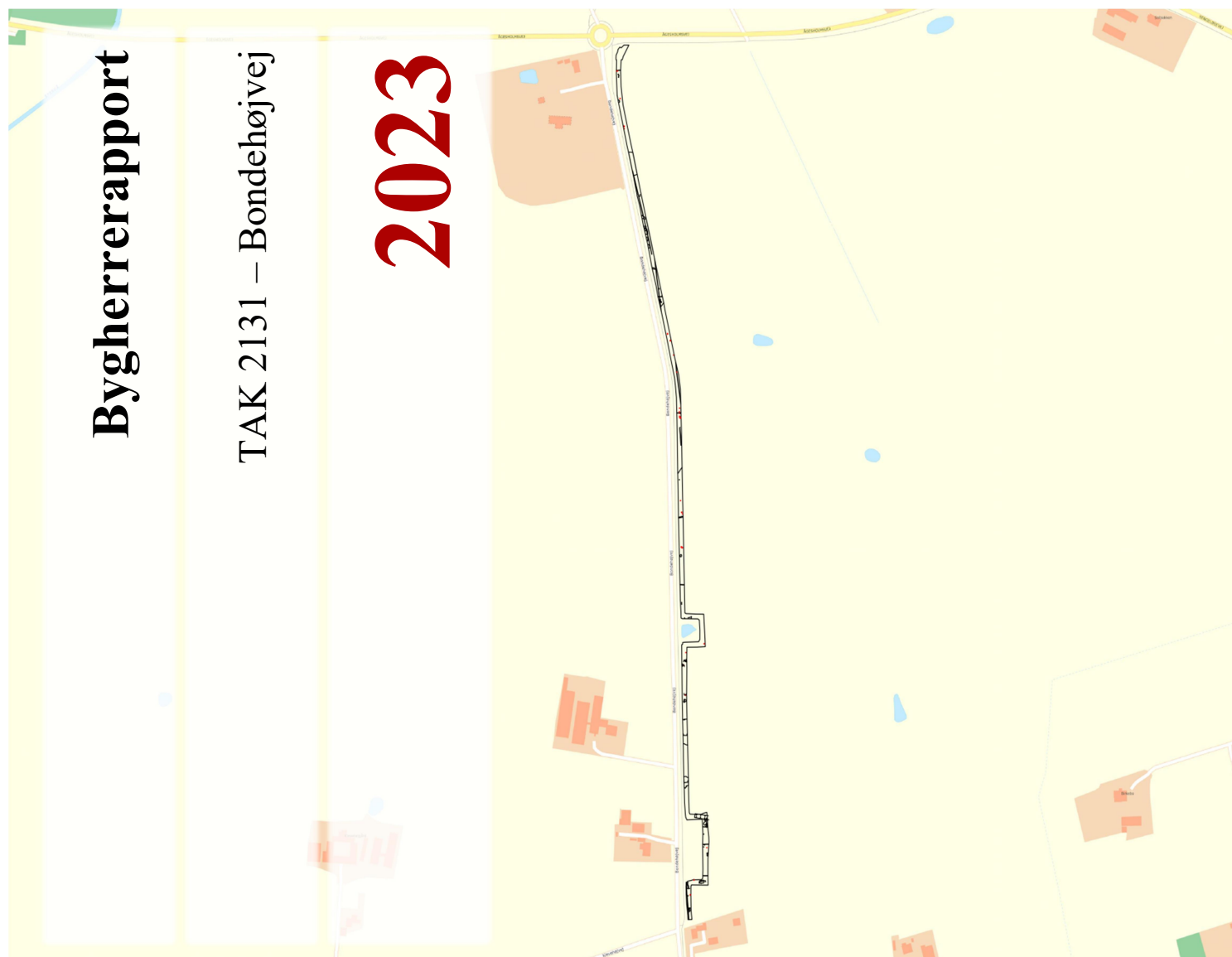

Billede 1 Oversigt over projektets strækning langs Bondehøjvej, syd for Ågeholmsvej. Kroppedal Museum.

Kulturhistorisk rapport om en arkæologisk udgravning foretaget forud for anlæggelsen af et fjernvarmetracé langs Bondehøjvej i Taastrup.

Kroppedal Museum
Kroppedals Allé 3
2630 Taastrup
43 30 30 00
www.kroppedal.dk

© Kroppedal Museum 2023

Rapport udarbejdet af arkæolog og cand.mag.
Caroline Vedøe Fremming

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning.....	2
Udgravning og eventuel fredning.....	2
Hvad er en udgravning og hvorfor er den vigtig?.....	2
Undersøgelsesmetode	3
Udgravningsfakta	5
Administrative data	5
Øvrige data	5
Topografi, terræn, undergrund mv.	6
Udgravnings resultater.....	7
Treskibede langhuse	8
K1	10
Forhistorisk tid omkring Bondehøjvej.....	6
Fremtidigt arbejde på stedet	10
Bibliografi.....	12
Billeder	12

Sammenfatning

En overvågningssag ved etablering af ny fjernvarmeledning førte til oldtidsfund af forskellig karakter heriblandt huskonstruktioner mm.

Et mindre område blev indstillet til egentlig udgravning, hvor der blev undersøgt et hus fra yngre jernalder (5.-6. århundrede), en brønd, 25 gruber og yderligere 23 stolpehuller fra oldtiden. Udgravningen afslørede desuden endnu to formodede huse, hvoraf kun to stolpehuller fra hvert hus ligger i tracéet. Da det ikke var muligt at udvide udover tracégrænsen, er disse huse ikke yderligere undersøgt.

Udgravning og eventuel fredning

Hvad er en udgravning og hvorfor er den vigtig?

Ved en typisk arkæologisk udgravning er formålet at dokumentere fortidsminderne så omhyggeligt som overhovedet muligt. Undervejs i sådan en proces, vil arkæologerne i sagens natur ødelægge det de udgraver. Ødelæggelsen er nødvendig for, at arkæologerne kan dokumentere deres fund bedst muligt. Man kan kalde det en kontrolleret ødelæggelse. Modsat vil en ukontrolleret ødelæggelse være fx anlægs- eller anden form for jordarbejde. Her vil maskiner grave ned til bygherres ønskede dybde uden at opdage de fortidsminder, som måtte være undervejs. For at arkæologerne får den bedst mulige dækning og forståelse af Danmarks kulturhistorie sættes den kontrollerede ødelæggelse i værk for at undgå at fortidsminderne bliver ødelagt ved et uheld uden forudgående registrering. Når de først er gravet væk på vil det være for sent og vigtig viden kan derved gå tabt.

I særlige tilfælde laves der aftaler om at bevare fortidsminderne på stedet, altså at frede dem, og så må der hverken bygges eller foretages arkæologiske udgravninger. Dette sker dog kun ved ganske særlige fortidsminder.

Bygherre var dog indforstået med Kroppedal Museums arbejde og arkæologerne fik derfor tid til at afslutte deres arbejde. Fortidsminderne blev udgravet, og ingen blev fredet.

Billede 2 Oversigtsfoto af K1, samt tracéet set fra syd. Foto: Daniel Teilmann Olesen. Kroppedal Museum.

Undersøgelsesmetode

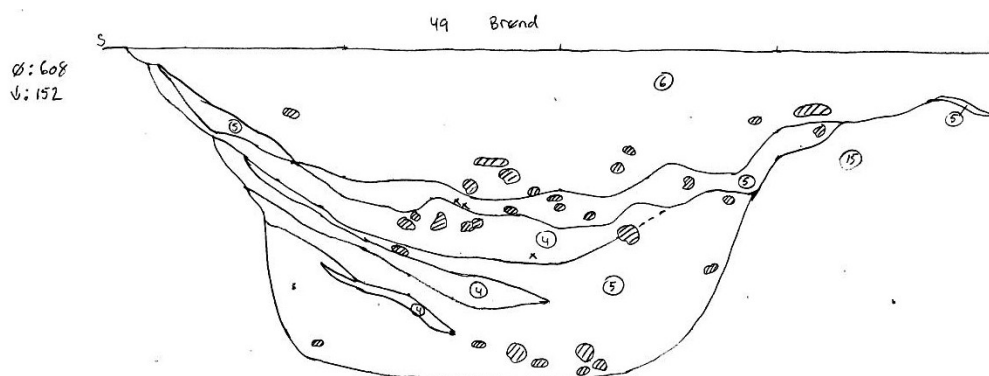
Det overvågede område måler i omegnen af 9.311 m², hvoraf cirka 2.000 m² er udgravet. De resterende cirka 7.311 m² var uden arkæologisk interesse (Fremming, 2023) (Jensen, TAK2131: Udgravningsrapport, 2023).

Ved arkæologiske udgravninger er det nødvendigt med en gravemaskine til at fjerne muldjorden, derefter graver arkæologerne primært med en spade. Muldlaget fjernes, da det er uden egentlig arkæologisk interesse. Dette skyldes, at alt hvad der ligger i muldjorden i tidens løb er blevet rodet rundt af landmandens plov og derfor ikke længere ligger i sin rigtige kontekst, da genstande af ploven kan flyttes mange meter væk fra deres oprindelige plads. Når muldjorden er fjernet ses den lysere undergrund, hvor sporene efter oldtiden stadig ligger uforstyrrede hen. I undergrundsgrunden fremstår mørke plamager og pletter, hvor der i forhistorisk tid er blevet gravet huller af forskellige årsager. Disse huller er herefter blevet fyldt op med organisk materiale, trækulsholdt jord eller sten og det er dem arkæologerne kalder anlæg. Anlæg af arkæologisk interesse vil vanligt blive opmålt med GPS, så man har dem digitaliseret i målbart dataformat.

Billede 3 Oversigtsfoto af forskellige arkæologiske anlæg. Foto lånt fra TAK2033. Foto: Daniel Teilmann Olesen. Kroppedal Museum.

Derefter vil arkæologerne grave halvdelen af et anlæg væk, således at der fremkommer et tværsnit af dette – en såkaldt profil. Det er i profilerne, at arkæologerne kan se, hvorvidt anlægget er menneskeskabt eller en naturlig fremkomst. De menneskeskabte anlæg vil derefter blive tegnet i målestokken 1:20. Nogle anlæg vil også blive fotograferet og taget jordprøver af.

Billede 4 Profiltegning af anlæg 49. En brønd set i 1:20. Tegner: Daniel Teilmann Olesen. Kroppedal Museum.

Dette gælder som regel kun anlæg, der indgår i huskonstruktioner eller anlæg med særlige egenskaber fx oldtidsbrønde eller produktionsanlæg som fx keramikovne mm.

Hvis der bliver fundet grave, vil disse blive behandlet noget anderledes, da detaljegraden skal være større. Nogle gange hvis anlæg har været særligt fundgivne bliver det prioriteret at tømme disse anlæg, således at den tilbageværende halvdel bliver gravet bort, så arkæologerne kan få alle fund fra anlægget med hjem til museet.

Billede 5 Afømning af muldjorden ved Arne Madsen med en 35 tons gravemaskine på bælter og påmonteret en to meter bred rabatskovl. Foto lånt fra TAK2092. Foto: Susan Pallesen. Kroppedal Museum.

Billede 6 Arbejdsfoto af profiltegning. Foto: Bo Jensen. Kroppedal Museum.

Jordprøver er arkæologernes mulighed for at få foretaget naturvidenskabelige analyser af de arkæologiske anlæg. De bruges for det meste til at datere med og tager noget tid at få svar på. Det betyder, at arkæologer indtil da kun kan basere deres tolkninger på typologier, lavet af tidligere fund og konstruktioner, og indtil videre plejer de at holde nogenlunde stik. Derudover kan de også bruges til at fortælle noget om, hvad der er blevet spist på netop den undersøgte plads, da der en gang imellem findes bevarede korn og andre madrester i anlæg og på keramikstykker.

Udgravningsfakta

Administrative data

Bygherre er Høje Taastrup Fjernvarme amba.

Ansvarlig myndighed er Slots- og Kulturstyrelsen med journalnummer 22/12606.

Ansvarligt museum er Kroppedal Museum, der opbevarer alle fund og sagsakter med journalnummer TAK2131.

Sengeløse sogn, Smørum herred, tidl. København Amt

Sted- og sb. nr. 020211 – 183

Øvrige data

Den arkæologiske forundersøgelse fandt sted over to omgange, første gang i november 2022 og sidst i maj 2023. Det skyldtes, at arkæologerne i første omgang kunne konstatere væsentlige fortidsminder i form af minimum en huskonstruktion og derved indstillede et mindre område til en egentlig udgravning. Efter ønske

Grube

En grube er et større hul i jorden, som kan være brugt til mange forskellige ting - opbevaring, ovn, opgravning af råstof (især ler), affaldsbeholder osv.

Fælles for gruber er, at de tit er fyldt op med affald fra bopladsen. Derfor kan de hjælpe til med at sige noget om, hvad der er foregået netop dér - ud fra det affald, der er havnet i gruben.

Gruberne har nok haft en anden funktion end affaldsbeholder, før de er blevet fyldt op. Denne funktion er i mange tilfælde stadig en gåde. Gruberne kan være brugt flere gange og er almindelige på bopladser.

fra bygherre blev forundersøgelsen udført som en overvågningssag. Dette betød, at arkæologerne var med ved anlægsarbejdets start og kunne følge med i, hvad der måtte komme af fortidsminder undervejs ved gravningen af tracéet. En overvågningssag betyder dog også, at kommer der noget af væsentlig arkæologisk betydning, så bliver anlægsarbejdet nødt til at standse for en tid, til de fremkomne fortidsminder er undersøgt (Fremming, 2023).

Langt størstedelen af det undersøgte areal kunne dog hurtigt frigives og kun et mindre areal skulle udgraves. Derved kunne anlægsarbejdet fortsætte på det frigivne areal imens den egentlige udgravning foregik. Den arkæologiske udgravning af det udpegede areal blev foretaget over fem dage i slutningen af november 2022 (Jensen, TAK2131: Udgravningssrapport, 2023).

Grundet vejrforhold mm blev den sidste del af anlægsarbejdet først taget i løbet af maj 2023, hvor der ikke blev gjort fund af arkæologisk interesse.

Overvågningsarbejdet blev udført af først museumsinspektør cand. Mag, Jonas Sigurdsson og museumstekniker Kenneth Paulmann og sidst af arkæolog cand.mag. Caroline Vedøe Fremming. Udgravningen blev foretaget af museumsinspektør ph.d. Bo Jensen med assistance fra arkæolog B.A. Daniel T. Olesen og Stud. B. A. Mikkel Tychosen (Fremming, 2023) (Jensen,

TAK2131: Udgravningssrapport, 2023).

Topografi, terræn, undergrund mv.

Fjernvarmetracéet skal føres som et langt, lineært forløb gennem landskabet fra Lervangen til Sengeløse By i Høje-Taastrup Kommune, langs med Bondehøjvej. Generelt er landskabet ganske udramatisk, en stor flad slette uden meget relief. Hele terrænet ligger som pløjemark (Jensen, TAK2131: Udgravningsrapport, 2023).

Museet har vurderet, at strækningen nord for Holbækmotorvejen kan rumme væsentlige, jordfaste fortidsminder, da der tidligere er erkendt overpløjede og stadig eksisterende gravhøje i området og dertil kommer, at området er rigt på andre jordfaste fortidsminder.

Vurderingen er foruden kortmaterialet også baseret på Kroppedal Museums egne museumssager (TAK1781, TAK2020, TAK2023, TAK2049, TAK2051, TAK2053, TAK2110, TAK2116 og TAK2123) (Fremming, 2023).

Billede 7 Oversigtskort med kendte lokationer og fund i nærområdet. Kroppedal Museum.

Forhistorisk tid omkring Bondehøjvej

Der er registreret 102 arkæologiske lokaliteter og fire kulturarvsarealer i Sengeløse sogn. De fire kulturarvsarealer består af Stenagergård, Katrinebjerg Kildeplads, Bytteborg og Helgeshøj. De fire arealer fordeler sig jævnt ud over hele Danmarks oldtid og dateres således fra bondestenalder til middelalder. På Stenagergård, Katrinebjerg Kildeplads og Helgeshøj er fundet spor efter gravaktiviteter. I dag er stort set alle gravhøje og stenmonumenter væk fra sognet, men der findes historiske kilder og tidligere arkæologiske undersøgelser som beskriver, hvordan området har været rig på dem heriblandt Bondehøj, hvoraf vejen langs denne undersøgelse har fået sit navn (Boye, Høje-Taastrup Kommune, 2006). Højen var oprindeligt en rundhøj som typologisk kendes fra bondestenalderen frem til jernalderens afslutning (ca. 3950 f.Kr. – 501 f.Kr.). Bondehøj målte i 1888 80 m i diameter og 15 m høj, men er i dag stort set forsvundet. Anderledes står

det til for Klevehøj, som også ligger lige ved siden af Bondehøjvej. Højen står endnu om end ikke i oprindelig form eller størrelse. I 1889 kendtes et sagn om Klevehøj, skønt dette ikke kan bekræftes:

”En Aften, da nogle Piger sad og malkede Køer oppe paa Højen, aabnede denne sig pludselig, og Pigerne forsvandt i den, medens Mælkespandene blev staaende. Da dette opdagedes, vilde Bønderne udgrave Højen for at befrie Pigerne, men efter at være komne tilstrækkelig langt ned, saa de to hvide Svaner flyve ud af Højen. De gravede imidlertid videre for at ødelægge Troldfolkene og opdagede da to store tunge Kister, som de formodede indeholdt Guld; men næppe havde de taget fat paa disse, før de saa Sengeløse By staa i Luer. De slap øjeblikkelig Kisterne og ilede hjem til Byen for om mulig at redde deres Ejendele, men Skjønnede da, at det hele kun var Øjenforblændelse; atter vendte de ud til Højen for at hente Kisterne, men imidlertid havde Troldfolkene slæbt disse bort.” (Citat ukendt)

Samfundet i jernalderen bestod ofte af flere nærtliggende gårde ikke helt som landsbyer, men de forventes at have haft en klar relation til hinanden. De enkeltes gårdes marker har stødt op til hinanden og landskabet var nu primært opdyrket til landbrug (Boye, Høje-Taastrup Kommune, 2006).

Udgravnings resultater

På de strækninger af fjernvarmetracéet som ikke indeholdt anlæg af væsentlig arkæologisk interesse kunne strækningerne frigives stort set samtidigt med, at de blev gravet.

På de sidste 2.000 m² svarende til en strækning på ca. 400 m blev der afdækket en mulig brønd, et antal gruber, og tre huse, hvoraf det ene (K1) formodes at være helt afdækket og de to andre formodes at fortsætte ud under tracégrænsen, da der i disse kun er fundet ét sæt stolpehuller i hver (Jensen, TAK2131: Udgravningssrapport, 2023).

Flere af gruberne er meget store materialetagningsgruber, der oplagt skal knyttes til husbyggeri, dog er der så mange af disse, at de ikke alle kan knytte sig til ét hus.

Derudover blev der fundet to kogestensgruber som forventes at være ældre end K1, da huset typologisk er fra germansk jernalder (Boye, 2019), hvor kogestensgruber i Kroppedal Museums ansvarsområde meget typisk er fra yngre bronzealder. Det meste af keramikken, der blev fundet både ved overvågning og den egentlige udgravning var udefinerbare sideskår af forskellig brænding og tykkelse. De skår der havde karakteristiske træk skal nok dateres til yngre bronzealder eller ældre jernalder. Gruber og K1 antages dermed ikke at være samtidige (Jensen, TAK2131: Udgravningssrapport, 2023).

Da der kun forekom et sæt stolpehuller i hvert af de to andre huse er disse ikke daterede nærmere end bronzealder eller jernalder, så de kunne være samtidige med gruberne, men mange af disse ligger ganske fjernt fra husene og det forventes derfor ikke, at huse og gruber er samtidige.

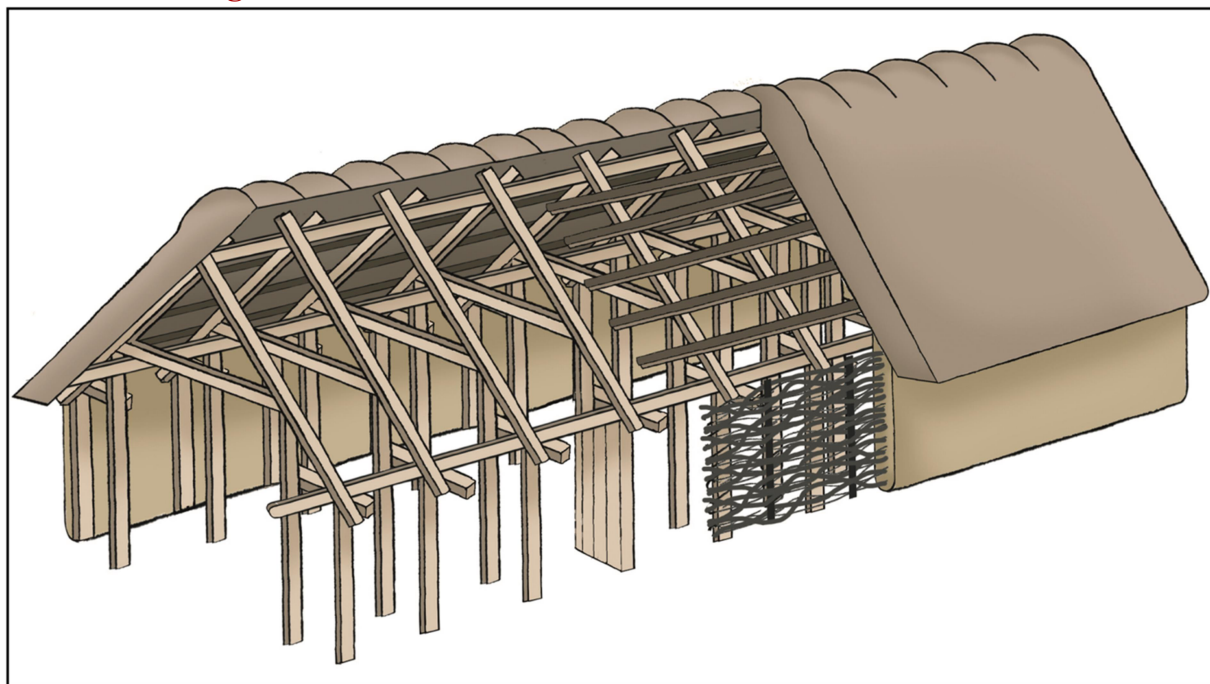
Kroppedal Museum har en oplagt mistanke om, at der findes flere huse i umiddelbar nærhed udenfor tracéet (Fremming, 2023).

Langhus

Langhuset er det hus, hvor man har boet og haft sine dyr på stald. Det har fået sit navn, da husene er aflange, oftest 5-6 m brede. Det er forskelligt, hvor lange husene er. De fleste huse er mellem 15 og 25 m lange, men de kan være så lange som 40-50 m, selv om det hører til sjældenhederne.

Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede langhuse

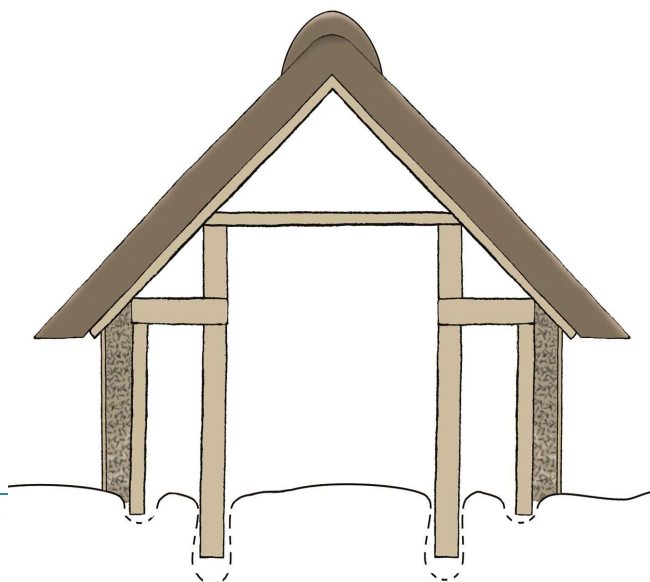
Billede 8 Skitsetegning af et treskibet langhus. Kroppedal Museum.

De treskibede langhuse får deres navn fra den tagbærende konstruktion, som danner grund for husene opbygning. I denne type hus danner de tagbærende stolper to parallelle rækker i husets længdeakse. Stolperne har stået sætvis og formegentligt været forbundet med tværbjælker. Langhuset i sig selv kan koges ned til et hus, der er længere end det er bredt (Boye, 2019, s. 18).

De treskibede langhuse ses allerede i løbet af ældre bronzealder og helt frem til middelalderen. Da de ændre form og størrelse igennem tiden, har det været muligt at typeinddele dem ud fra de tagbærende stolpers placering.

De treskibede langhuse blev bygget til at holde. De hører til en tid, hvor samfundet har været mere eller mindre stationært og flere generationer boede samme sted i lange tider. Det skulle holde til vind og vejr i et vådt og køligt nordisk klima og både tag og vægge har derfor skullet være robuste. Husene har haft forskellige funktioner, men har formegentligt skulle danne bolig for en familie med flere generationer og ofte har huset rummet både menneske bolig og stald for bedre at kunne holde varmen. I så tilfælde finder arkæologerne en gang i mellem huse med tydelige beboelsesspor i den ene ende og væg-/bås inddelinger i den anden. I disse huse kan man ved meget velbevarede konstruktioner nogle gange tage jordprøver, hvori natrium/fosfor indholdet er højt ligesom, man finder i nutidens staldbygninger.

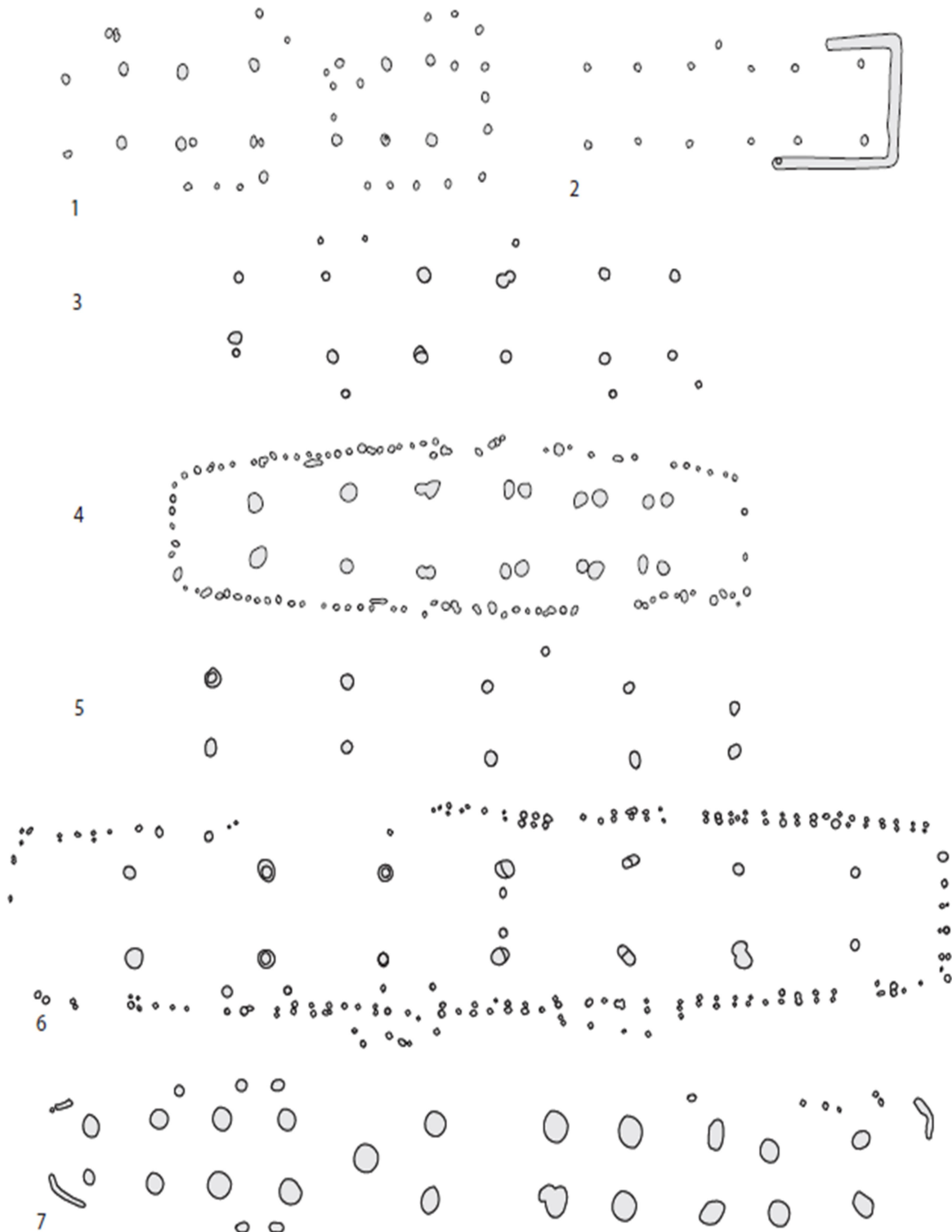
Billede 9 Skitsetegning af et tværsnit af et treskibet langhus. Kroppedal Museum.

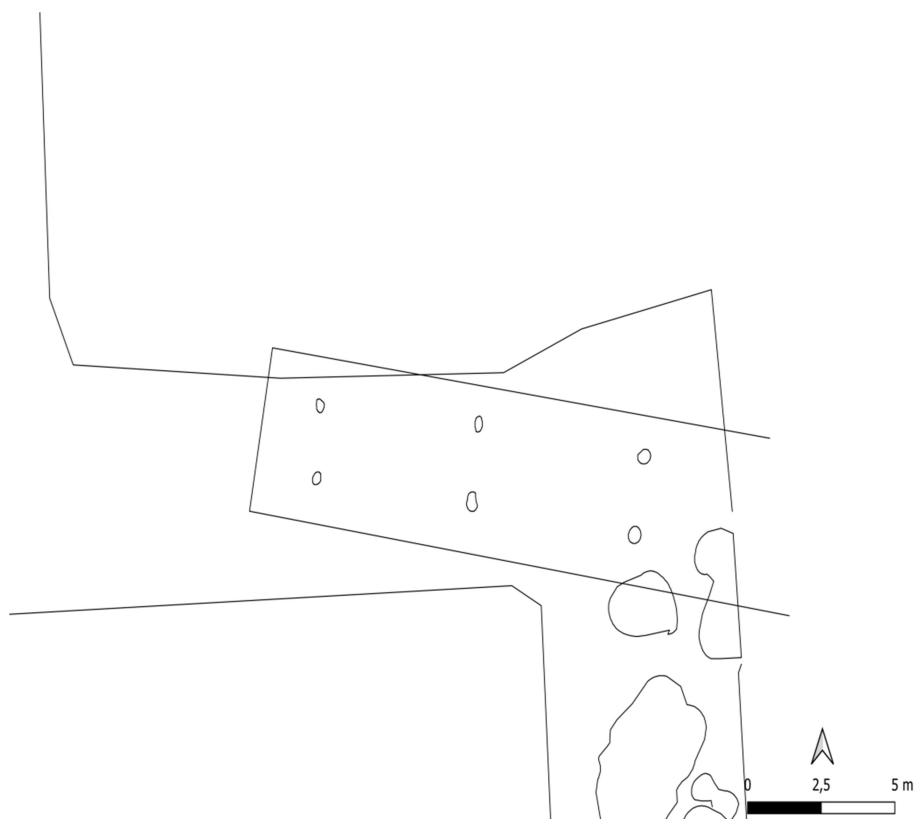
Når arkæologerne finder huskonstruktioner fra forhistorisk tid, så vil det næsten altid kun være de tagbærende stolper, man kan se aftegningerne af – i hvert fald på Sjælland. Dette skyldes, at disse stolper har været både større og dybere gravet end de omkringliggende vægstolper. De tagbærende stolper har som navnet indikerer nemlig skulle bære den tunge tagkonstruktion, hvor vægstolperne ”kun”

skulle bære en lille del af tagets væg, samt det fletværk, der udgjorde væggenes skelet og tætning. På udgravningen ved Bondehøjvej blev der fundet spor af to-tre treskibede langhuse (K1-K3). Grunden til det lidt unøjagtige antal skyldes, at kun ét hus blev afdækket med flere sæt og derfor er det kun dette ene hus, der med sikkerhed er et treskibet langhus (K1).

De to andre er kun konstateret ved ét sæt tagbærende stolper i hver konstruktion og kan derfor i teorien godt være en anden form for konstruktion end det treskibede langhus, dog forventes tolkningen at passe. Det havde kun været muligt at fastslå nøjagtigt, hvis det havde været muligt at udvide tracéet.

Billede 10 Oversigt over typehusets udvikling fra førromersk til yngre germansk jernalder. 5 = Høje-Taastrup-type. (Boye, 2019)

K1**Bygning, treskibet langhus, ældre germansk jernalder (5.-6. århundrede e.Kr.)**

Billede 11 Plan over K1. Kroppedal Museum.

Treskibet langhus, tre sikre sæt tagbærende stolpehuller liggende på en øst-vestgående del af tracéet. Huset fortsætter sandsynligvis mod øst ud under tracéet. Der er eftersøgt yderligere stolper mod vest uden resultat. De seks erkendte stolpehuller, er ret ens: 28 til 42 cm dybe, 32 til 58 cm i diameter. Huset ligger "rent", hvilket vil sige, at der ikke er andre stolpehuller i nærheden til at forstyrre tolkningen. Huset ligger ikke i et dramatisk landskab, og har været placeret så tørt og solrigt, som landskabet tillader det.

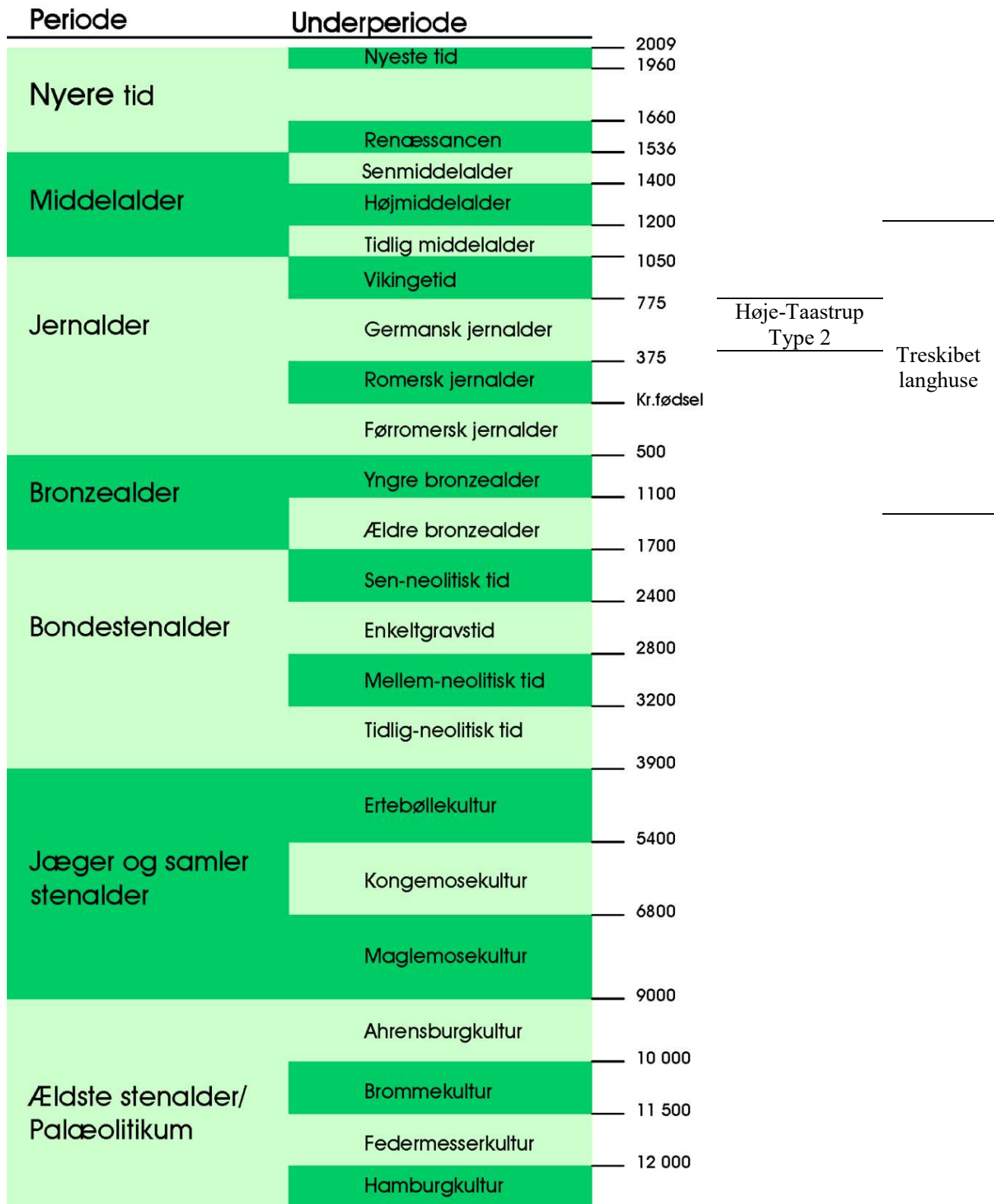
Huset var smalt og med et langt spænd mellem sættene og dets dimensioner indikerede, at der typologisk kunne være tale om et hus af Høje-Taastrup-type 2 hus fra ældre germansk jernalder (Boye, 2019, s. 165) (Jensen, TAK2131: Udgravningssrapport, 2023).

Høje-Taastrup-typen dateres til ældre germansk jernalder og repræsenterer en ny byggestil. Grunden til den nye stil skal nok findes i samfundets rigdom på dette tidspunkt. Arkæologiske levn, det værende sig både konstruktioner og grave, indikerer, at samfundet i jernalderen var meget klassedelt og der ses tydelige tegn på rigdom og status hos nogen, mens andre ikke har haft lige så meget. Der findes flere typer huse på denne tid og Høje-Taastrup-typen tolkes af arkæologerne til at være menigmandens hus. Disse huse findes kun med deres tagbærende stolper, hvilket ikke skyldes dårlige bevaringsforhold, men nærmere, at man i stedet for at have gravet væggene ned, har sat dem på fodremme (Boye, 2019).

Fremtidigt arbejde på stedet

Den aktuelle etape er en del af et større fjernvarmeprojekt, hvor der efterfølgende vil blive etableret forsyning af blandt andet Sengeløse by. Ifølge de oplysninger Kroppedal Museum har modtaget skal fjernvarmen efterfølgende etableres hele Sengeløse By og ledningen skal videreføres til Katrinebjerg. Denne sidste del er endnu ikke projekteret, så museet forventer, at der vil komme flere lignende overvågningssager i fremtiden (Fremming, 2023) (Jensen, TAK2131: Udgravningssrapport, 2023). Da store dele af området omkring Katrinebjerg ligger indenfor et kulturarvsareal forventes det, at der her vil komme fortidsminder af væsentlig arkæologisk interesse.

TIDSTAVLE

Bibliografi

- Boye, L. D. (2006). Høje-Taastrup Kommune. I L. D. Boye, *Kulturhistorisk oversigt: Oldtiden indtil 1050* (s. 79-99). København: Københavns Amt i samarbejde med Kroppedal Museum.
- Boye, L. D. (2019). *Den typologiske udvikling af østjællandske huse fra førromersk til germansk jernalder - et værktøj til udredning af bosættelsesmønstre, bebyggelsesudvikling og ressourceområder. PhD afhandling*. København: Saxo-instituttet.
- Fremming, C. V. (2023). *TAK2131: Beretning*. Kroppedal Museum.
- Jensen, B. (2023). *TAK2131: Udgravningssrapport*. Kroppedal Museum.
- Jensen, B. (2023). *TAK2136 Hyldagerkvarteret: Beretning om prøvegravning*. Kroppedal Museum.
- Kongehallen. (u.d.). Hentede 08. 29 2023 fra Sagnlandet Lejre: https://sagnlandet.dk/danmarks-stoerste-vikingehal/?device=c&network=g&keyword=lejre%20kongehal&creative=531010708479&matchtype=b&gclid=CjwKCAjwrranBhAEEiwAzbhNtb7w107QD4cpOgnv4d1K8idjcAgWTAlkHjiC46Yh8H9_tNNgcTIWzRoC56cQAvD_BwE

Billeder

BILLEDE 1 OVERSIGT OVER PROJEKTETS STRÆKNING LANGS BONDEHØJVEJ, SYD FOR ÅGEHOLMSVEJ. KROPPEDAL MUSEUM.....	0
BILLEDE 2 OVERSIGTSFOTO AF K1, SAMT TRACÉET SET FRA SYD. FOTO: DANIEL TEILMANN OLESEN. KROPPEDAL MUSEUM.....	2
BILLEDE 3 OVERSIGTSFOTO AF FORSKELLIGE ARKÆOLOGISKE ANLÆG. FOTO LÅNT FRA TAK2033. FOTO: DANIEL TEILMANN OLESEN. KROPPEDAL MUSEUM.	3
BILLEDE 4 PROFILTEGNING AF ANLÆG 49. EN BRØND SET I 1:20. TEGNER: DANIEL TEILMANN OLESEN. KROPPEDAL MUSEUM.....	3
BILLEDE 5 AFRØMNING AF MULDJORDEN VED ARNE MADSEN MED EN 35 TONS GRAVEMASKINE PÅ BÆLTER OG PÅMONTERET EN TO METER BRED RABATSKOVL. FOTO LÅNT FRA TAK2092. FOTO: SUSAN PALLESEN. KROPPEDAL MUSEUM.....	4
BILLEDE 6 ARBEJDSFOTO AF PROFILTEGNING. FOTO: BO JENSEN. KROPPEDAL MUSEUM.	4
BILLEDE 7 OVERSIGTSKORT MED KENDTE LOKATIONER OG FUND I NÆROMRÅDET. KROPPEDAL MUSEUM.....	6
BILLEDE 8 SKITSETEGNING AF ET TRESKIBET LANGHUS. KROPPEDAL MUSEUM.....	8
BILLEDE 9 SKITSETEGNING AF ET TVÆRSNIT AF ET TRESKIBET LANGHUS. KROPPEDAL MUSEUM.	8
BILLEDE 10 OVERSIGT OVER TYPEHUSETS UDVIKLING FRA FØRROMERSK TIL YNGRE GERMANISK JERNALDER. 5 = HØJE-TAASTRUP-TYPE. (BOYE, 2019).....	9
BILLEDE 11 PLAN OVER K1. KROPPEDAL MUSEUM.	10